

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

07.06.2021. Nr. 1-6/7

Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnesei

Anitai Rodiņai

tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokli lietā Nr. 2021-07-01

Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) 2021. gada 8. maijā saņēma Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesas tiesnese Anitas Rodiņas 2021. gada 5. maija lēmumu, ar kuru tiesībsargs ir atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2021-07-01 “Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107. pantam” (turpmāk – lieta Nr.2021-07-01), kas ierosināta uz Administratīvās rajona tiesas (turpmāk – pieteikuma iesniedzēja) pieteikuma pamata. Ar šo lēmumu tiesībsargs ir uzaicināts sniegt viedokli par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14.panta sestās daļas (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 107. pantam, kā arī citiem jautājumiem, kuriem, pēc tiesībsarga ieskata, varētu būt nozīme lietā Nr.2021-07-01.

Izvērtējot lēmumam pievienoto pieteikumu un atbildes rakstu, tiesībsargs sniedz šādu viedokli.

[1] Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālo dienesta pakāpi pieteikuma par nesaņemtās piemaksas par darbu svētku dienās 100 procentu apmērā atlīdzināšanu. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā ierobežo amatpersonas ar speciālo dienesta pakāpi tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību par darbu svētku dienās, neatbilst Satversmes 91. un 107. pantam. Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi atrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citiem apstrīdētās normas subjektiem, kā arī personām, kuras ir nodarbinātas uz darba līguma pamata. Apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei pret amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi neesot leģitīma mērķa. Tāpat leģitīma mērķa neesot arī ar šo normu noteiktajam personas Satversmes 107. pantā ietverto pamattiesību ierobežojumam.

[2] Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam. Saeima norāda, ka darba samaksai jābūt samērīgai ar amata atbildību un noslodzi, neatkarības prasībām, no amata izrietošajiem ierobežojumiem, kā arī amata rangu konstitucionāli tiesiskajā iekārtā. Tomēr Satversmes 107. pants neuzliek valstij pienākumu nodrošināt darbinieka vēlmēm atbilstošu darba samaksu. Tāpat Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. Saeima norāda, ka dienesta pienākumu raksturs, no tā izrietošais speciālais darba laika organizācijas regulējums un ar amatu saistītie ierobežojumi ļauj secināt, ka karavīri un amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm neatrodas salīdzināmos apstākļos ar citām amatpersonām un valsts institūciju vai privātā sektora darbiniekiem. Tādējādi apstrīdētā norma neparedz atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

[3] Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa noteic, ka amatpersonas (darbinieki), izņemot karavīrus un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm, saņem piemaksu par virsstundu darbu vai darbu svētku dienās 100 procentu apmērā no tām noteiktās stundas algas likmes, vai arī tām kompensē virsstundu darbu, piešķirot apmaksātu atpūtas laiku atbilstoši nostrādāto virsstundu skaitam citā nedēļas dienā.

Līdzīgs nosacījums ir iekļauts arī Darba likuma 68. pantā. Proti, Darba likuma 68. panta pirmā daļa noteic, ka darbinieks, kas veic virsstundu darbu vai darbu svētku dienā, saņem piemaksu ne mazāk kā 100 procentu apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas algas likmes, bet, ja nolīgta akorda alga, — ne mazāk kā 100 procentu apmērā no akorddarba izcenojuma par paveiktā darba daudzumu.

[4] Satversmes 107. pants noteic, ka ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu, kā arī tiesības uz iknedēļas brīvdienām un ikgadēju apmaksātu atvaļinājumu.

Pieteikuma iesniedzējas ieskatā apstrīdētā norma ierobežo personas – Ieslodzījumu vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālo dienesta pakāpi – tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību par darbu svētku dienās. Proti, apstrīdētā norma valsts un pašvaldības iestāžu amatpersonām (darbiniekiem) paredz tiesības par darbu svētku dienās saņemt piemaksu 100 procentu apmērā no tām noteiktās stundas algas likmes. Savukārt karavīriem un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījumu vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm (turpmāk – amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm) šādu tiesību nav.

Tā kā pieteikuma iesniedzēja pieteikumu ir iesniegusi par Ieslodzījumu vietu pārvaldes amatpersonas tiesību uz taisnīgu atalgojumu aizskārumu, tiesībsargs turpmāk nevērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes normām daļā, kas attiecas uz karavīriem.

[4.1.] Tiesībsarga ieskatā visupirms ir nepieciešams izvērtēt, vai Satversmes 107. pantā garantētās tiesības ir attiecināmas uz amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm. Proti, ir nepieciešams noskaidrot, vai Satversmes 107. pantā ietvertajā terminā “ikviens darbinieks” ietilpst arī amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 107. pants attiecas uz darba tiesiskajām attiecībām – tādām attiecībām, kuras uz darba līguma pamata radušās starp darba ņēmēju un darba devēju. Darba tiesiskās attiecības ir personiska rakstura saistības, un tās reglamentē galvenokārt Darba likums.¹ Vienlaikus par Satversmes 107. pantā ietverto tiesību uz darba samaksu un tiesību uz atpūtu subjektiem ir atzīstami ne tikai “darbinieki”, bet arī citas fiziskas personas, kuras, īstenojot Satversmes 106. pantā noteiktās tiesības uz darbu, ir brīvi izvēlējušās nodarbošanos uz darba vietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai, jo tiesības uz darbu ir cieši saistītas ar tiesībām uz darba samaksu un atpūtu.²

Personas tiesības uz nodarbošanos ir garantētas arī starptautiskajās cilvēktiesību normās, kas šīs garantijas attiecina uz nodarbinātību gan privātajā, gan publiskajā sektorā strādājošajiem. Piemēram, Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 1. panta pirmajā daļā ietvertais jēdziens “nodarbošanās” ir attiecināts uz nodarbošanos gan privātajā, gan publiskajā sektorā.³ Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka jēdziens “nodarbošanās” attiecas arī uz tādām profesijām, kurās nodarbinātības tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata.⁴ Algota darba veikšana ir atzīstama par būtiskāko kritēriju, kas nosaka, vai persona ir apveltīta ar Satversmes 107. pantā noteiktajām tiesībām.⁵

Profesionālā dienesta tiesisko statusu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs un Ieslodzījuma vietu pārvaldē reglamentē Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma (turpmāk – Dienesta gaitas likums). Dienesta gaitas likuma 3. panta otrā daļa noteic, ka uz amatpersonu neattiecas darba tiesiskās attiecības reglamentējošo normatīvo aktu normas, izņemot normas, kas nosaka termiņus, tajā skaitā noilguma termiņu, atšķirīgas attieksmes aizliegumu, darba samaksas izmaksas laiku, veidu un aprēķinu, atlīdzību gadījumos, kad darbinieks neveic darbu attaisnojošu iemeslu dēļ, ieturējumus no darba samaksas un to ierobežojumus, darbinieka civiltiesisko atbildību, laiku, kas dod tiesības uz ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu, grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma piešķiršanu, atvaļinājuma piešķiršanu bērna tēvam, adoptētājam vai citai personai un bērna kopšanas atvaļinājuma piešķiršanu, kā arī tiesības, kas pienākas grūtniecēm un sievietēm, kuras baro bērnu ar krūti, un sievietēm pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam. Dienesta gaitas likuma 32. pants noteic, ka amatpersona saņem atlīdzību, kuru nosaka atbilstoši Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumam (turpmāk – Atlīdzības likums).

Savukārt Atlīdzības likuma 3. panta pirmā daļa noteic, ka valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu (darbinieku) atlīdzību šā likuma izpratnē veido darba samaksa, sociālās garantijas un atvaļinājumi. Darba samaksa šā likuma izpratnē ir mēnešalga, piemaksas, prēmijas un naudas balvas.

¹ Satversmes tiesas 2004. gada 21. maija spriedums lietā Nr. 2003-23-01. Latvijas Vēstnesis, 82, 25.05.2004.

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 505.lpp.

³ Satversmes tiesas 2003. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2003-12-01. Latvijas Vēstnesis, 180, 19.12.2003.

⁴ Satversmes tiesas 2002. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr. 2001-16-01. Latvijas Vēstnesis, 84, 05.06.2002.

⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 505.lpp.

No minētā izriet, ka arī uz amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi, kura strādā Ieslodzījumu vietu pārvaldē (atrodas dienesta attiecībās), par to saņemot likumā paredzēto atlīdzību, ir attiecināms Satversmes 107. pants. Šādam viedoklim piekrīt arī Saeima.

[4.2] Secīgi, tiesībsarga ieskatā, ir nepieciešams noskaidrot, vai Satversmes 107. pantā iekļautais jēdziens “atbilstoša samaksa” ietver arī atlīdzību par svētku dienās veiktu darbu.

Satversmes 107. panta saturs ir noskaidrojums kopsakarā ar citiem Satversmes pantiem, piemēram, Satversmes 89.pantu, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.⁶ Satversme pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, nekā paredz jebkurš no starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem.⁷

Tiesības uz darbam atbilstošu samaksu un tiesības uz atpūtu ir ietvertas ANO Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts). Pakta 7. pantā ir noteikts, ka dalībvalstis atzīst katra tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem, kas sekmē it īpaši atlīdzību, kura nodrošina visiem strādājošiem vismaz taisnīgu darba algu un vienādu atlīdzību par līdzvērtīgu darbu bez jebkādas atšķirības. Pakta 7. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem ietver arī nepieciešamību nodrošināt atpūtu, brīvo laiku un darba laika saprātīgu ierobežošanu, periodisku apmaksātu atvaļinājumu, kā arī atlīdzību par svētku dienās veiktu darbu.

ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, skaidrojot Pakta 7. pantu, ir norādījusi, ka darba ņēmējiem, kuriem jāstrādā svētku dienās, būtu jāsaņem vismaz tāda pati alga kā par normālu darba dienu, kā arī kompensējošs atvaļinājums, kas atbilst nostrādātajam laikam.⁸

Arī Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas (turpmāk – Harta) 2. pants visiem strādājošiem garantē tiesības uz taisnīgiem darba apstākļiem. Latvija, 2013. gada 26. martā ratificējot Hartu, ir apņēmusies uzskatīt par saistošu arī Hartas 2. pantu⁹. Saskaņā ar Hartas 2. panta 2. punktu, lai nodrošinātu efektīvu tiesību uz taisnīgiem darba apstākļiem izmantošanu, Latvija ir apņēmusies noteikt oficiālo svinamo dienu apmaksāšanu.

Eiropas Padomes Eiropas Sociālo tiesību komiteja, skaidrojot Hartas saturu, ir norādījusi, ka darbam svētku dienās ir jābūt aizliegtam. Tomēr darbu svētku dienās var veikt, ja pastāv īpaši apstākļi, kas noteikti likumā vai koplīgumos. Darbs, kas veikts svētku dienās, rada darba ņēmējiem ierobežojumus, kas būtu jākompensē. Ņemot vērā dažādās valstīs pastāvošās atšķirīgās pieejas attiecībā uz šādas kompensācijas veidiem un līmeņiem un dalībvalstu savstarpējo konverģences trūkumu šajā ziņā, dalībvalstīm ir zināma rīcības brīvība šajā jautājumā, ievērojot prasību, ka visiem darbiniekiem ir

⁶ Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2008-02-01. Latvijas Vēstnesis, 166, 24.10.2008.

⁷ Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 148, 16.09.2005.

⁸ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 7 April 2016, E/C.12/GC/23. Para 45. Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/5550a0b14.html>

⁹ Likums “Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu”. Latvijas Vēstnesis, 40, 26.02.2013.

tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzību, strādājot valsts svētku dienā. Izvērtējot, vai kompensācija par valsts svētku laikā veikto darbu ir atbilstīga, tiek ņemti vērā atalgojuma līmeņi, kas paredzēti paaugstinātas algas un/vai kompensējoša atvaļinājuma veidā saskaņā ar likumu vai dažādiem spēkā esošajiem koplīgumiem, papildus regulārajai algai, kas izmaksāta valsts svētku dienā, vai tas tiek aprēķināts ikdienā, nedēļā vai mēnesī. Piemēram, kompensācija, kas atbilst regulārajai algai, kas palielināta par 75%, nav pietiekami augsta, lai nodrošinātu atbilstīgu atlīdzības līmeni par darbu svētku dienā.¹⁰

Līdzīgi Eiropas Sociālo tiesību komiteja ir norādījusi, vērtējot Latvijas tiesību normu atbilstību Hartas 2. panta 2.punktam. Komiteja ir atgādinājusi, ka darbs valsts svētku dienās ir aizliegts. Tomēr īpašas situācijās darbu svētku dienās var veikt. Komiteja uzskata, ka darbs, kas tiek veikts svētku dienā, rada darba ņēmējiem ierobežojumus, un par to būtu jāsaņem lielāks atalgojums, nekā parasti. Attiecīgi par darbu, kas veikts svētku dienā, ir jāmaksā vismaz divkārtšā apmērā. Atlīdzinājumu var nodrošināt arī kā kompensējošu brīvo laiku, tādā gadījumā tam jābūt vismaz divreiz lielākam par nostrādātajām dienām.¹¹

Salīdzinājumam var minēt, Eiropas Sociālo tiesību komitejas secinājumus par situāciju Gruzijā un Bosnijā un Hercegovinā, kur komiteja atzina neatbilstību Hartas 2. panta 2. punktam. Proti, komisija atzina par neatbilstošu situāciju Gruzijā, jo Gruzijas valsts dienestu regulējošās tiesību normas paredzēja algu pieaugumu un noteica virsnieku algas pieauguma kopējo summu. Taču ziņojumā netika sniegta informācija par faktiskajām paaugstinātās darba samaksas likmēm.¹² Savukārt attiecībā uz Bosniju un Hercegovinu komisija atzina, ka kompensācija, kas sastāv no pamatalgas un piemaksas 40 procentu apmērā, nav pietiekama atlīdzība par darbu, kas tiek veikts valsts svētku dienās. Tas ir attiecināms uz visiem nodarbinātajiem, gan privātajā, gan publiskajā sektorā nodarbinātajiem.¹³

Lai atklātu, kādās situācijās darbs svētku dienās ir pieļaujams, tiesībsarga ieskatā būtu piemērojams Darba laika direktīvas¹⁴ 17. pants, kurā ir paredzēts, kādos darbos ir pieļaujamas atkāpes no direktīvā paredzētajiem darba laika organizēšanas noteikumiem.

No minētā izriet, ka valstij visupirms ir jānodrošina, ka darbs svētku dienās netiek veikts, tādējādi dodot darbiniekam tiesības uz atpūtu. Tikai īpašos gadījumos, proti, lai nodrošinātu nepārtrauktu darba gaitu (tostarp, nodrošinot cietumu darbību, ugunsdzēsības pakalpojumus), darbinieku var nodarbināt arī svētku dienā, par to piešķirot atbilstošu atlīdzību – samaksu vismaz divkārtšā apmērā vai kompensēt svētku dienā nostrādāto laiku ar papildu brīvo laiku.

¹⁰ Digest of the case law of the European Committee of Social Rights. December 2018. p.67. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/-/new-version-of-the-digest-of-the-case-law-of-the-european-committee-of-social-rights>

¹¹ Eiropas Sociālo tiesību komitejas 2019. gada 21. janvāra secinājumi par atbilstību Pārskatītās Eiropas Sociālās Hartas 2. panta 2. punktam. Pieejami: <http://hudoc.esc.coe.int/eng/?i=2018/def/LVA/2/2/EN>

¹² Eiropas Sociālo tiesību komitejas secinājumi attiecībā uz Gruziju. Pieejami: <http://hudoc.esc.coe.int/eng/?i=2018/def/GEO/2/2/EN>;

¹³ Eiropas Sociālo tiesību komitejas secinājumi attiecībā uz Bosniju un Hercegovinu. Pieejami: <http://hudoc.esc.coe.int/eng/?i=2018/def/BIH/2/2/EN>

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/88/EK (2003. gada 4. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32003L0088>

[4.3] Vērtējot, vai minētie principi ir iekļauti Latvijas tiesību aktos, atzīmējams sekojošais.

Darba likuma 144. pants noteic, ka darbinieki netiek nodarbināti likumā noteiktajās svētku dienās (minētā panta pirmā daļa). Ja nepieciešams nodrošināt nepārtrauktu darba gaitu, atļauts nodarbināt darbinieku svētku dienā, piešķirot viņam atpūtu citā nedēļas dienā vai izmaksājot atbilstošu atlīdzību (minētā panta otrā daļa).

Savukārt Darba likuma 68. pants noteic kārtību, kādā maksājama atlīdzība par darbu svētku dienās. Proti, tā pirmā daļa noteic, ka darbinieks, kas veic virsstundu darbu vai darbu svētku dienā, saņem piemaksu ne mazāk kā 100 procentu apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas algas likmes, bet, ja nolīgta akorda alga, — ne mazāk kā 100 procentu apmērā no akorddarba izcenojuma par paveiktā darba daudzumu. Savukārt šī panta otrā daļa darba koplīgumā vai darba līgumā dod tiesības noteikt lielāku piemaksu par virsstundu darbu vai darbu svētku dienā.

Savukārt attiecībā uz amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm ir piemērojamas nevis Darba likuma normas, bet Dienesta gaitas likums. Dienesta gaitas likuma 27. panta otrā daļa noteic, ka amatpersonu dienesta pienākumu izpildē nenodarbina likumā noteiktajās svētku dienās. Tomēr, ja nav iespējams ievērot normālo dienesta pienākumu izpildes laika ilgumu, atbilstoši Dienesta gaitas likuma 28. panta pirmajā daļā noteiktajam, Iestādes vadītājs vai viņa pilnvarota amatpersona nosaka summēto dienesta pienākumu izpildes laiku¹⁵.

Savukārt kārtība, kādā valsts un pašvaldību iestāžu amatpersonām tiek atlīdzināts par darbu, kas veikts svētku dienā, noteic apstrīdētā norma, proti, amatpersonas (darbinieki) saņem piemaksu par darbu svētku dienās 100 procentu apmērā no tām noteiktās stundas algas likmes.

Tāpat tiesībsarga ieskatā ir jāņem vērā arī Darba likuma 59. pantā dotais jēdziena “darba samaksa” skaidrojums, proti, darba samaksa ir darbiniekam regulāri izmaksājamā atlīdzība par darbu, kura ietver darba algu un normatīvajos aktos, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās piemaksas, kā arī prēmijas un jebkuru cita veida atlīdzību saistībā ar darbu.

Apkopojot iepriekš norādīto, secināms, ka piemaksa par darbu svētku dienās ir darba samaksas sastāvdaļa. Līdz ar to Satversmes 107. pantā iekļautajā jēdzienā “atbilstoša samaksa” ietilpst arī atlīdzība par darbu svētku dienās, ar atlīdzību saprotot vismaz divkāršu samaksu – darba algu un piemaksu 100 % apmērā – vai papildu brīvu laiku.

Tomēr, personām ar speciālajām dienesta pakāpēm apstrīdētā norma liedz saņemt atbilstošu samaksu par darbu svētku dienās, tādējādi šīm personām ir ierobežotas Satversmes 107. pantā garantētās tiesības saņemt atbilstošu samaksu par svētku dienās veiktu darbu.

[5] Lai gan Satversmes 116. pantā tiešā veidā nav minētas 107. pantā garantētās tiesības, kuras var ierobežot likumā paredzētos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tas tomēr nenozīmē, ka šīs pamattiesības ir absolūtas

¹⁵ Pēc būtības ar summēto darba laiku tiek pieļauta elastīgāka atpūtas laika organizēšana, pieļaujot nodrošināt daļu atpūtas citā laikā ierobežota pārskata perioda ietvaros. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 5. jūlija spriedums lietā Nr. A420224216, SKA-433/2019.

un tām nevar noteikt ierobežojumus. Tajā pašā laikā šo tiesību ierobežojums ir pieļaujams tikai tad, ja tas ir noteikts ar likumu, attaisnots ar legītīmu mērķi un ir samērīgs (proporcionāls) ar šo mērķi.¹⁶

[5.1] Tiesībsarga ieskatā, izskatāmajā lietā nepastāv šaubas, vai ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Kā jau iepriekš minēts, ierobežojums amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm saņemt atbilstošu samaksu par darbu svētku dienās, ir iekļauts Atlīdzības likuma 14. panta sestajā daļā.

[5.2] Jebkuram pamattiesību ierobežojumam ir skaidri jāatklāj pamattiesību ierobežošanas mērķis un nepieciešamība, proti, ir jāpierāda, ka patiešām pastāv apstākļi, kuru dēļ pamattiesību ierobežošana ir nepieciešama.¹⁷

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, nosakot ierobežojumus cilvēka pamattiesībām, pienākums uzrādīt un pamatot šāda ierobežojuma legītīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms gulstas uz institūciju, kas izdevusi apstrīdēto aktu¹⁸, konkrētajā gadījumā – uz Saeimu. Tomēr gadījumos, kad pamattiesību ierobežotājs nespēj pamatot attiecīgo ierobežojumu nepieciešamību, pārbaudes veicējam pašam jāpārbauda, vai attiecīgajā gadījumā pamattiesību ierobežojumam nav konstatējams legītīms mērķis.¹⁹

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, nosakot kādus ierobežojumus personas tiesībās, tiem jābūt attaisnojamiem ar legītīmu mērķi: citu cilvēku tiesības, demokrātiska valsts iekārta, sabiedrības drošība, labklājība, tikumība.²⁰

Saeima norāda, ka no apstrīdētās normas izrietošais princips nav zaudējis savu nozīmīgumu un ir konsekventi ietverts normatīvajos aktos katru reizi, kad no jauna tika pārskatīta un noteikta Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksas kārtība.

Pirms Atlīdzības likuma spēkā stāšanās līdzīga satura norma bija iekļauta arī Ministru kabineta 2009. gada 27. janvāra noteikumos Nr. 86 “Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta atalgojuma sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm” (4. punkts). Pirms tam attiecīgi Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumos Nr. 904 “Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksas sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm” (4. punkts) un Ministru kabineta 2003. gada 14. oktobra noteikumos Nr. 567 “Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu” (6. punkts).

Tomēr Saeima nenorāda, ar kādu mērķi ierobežojums saņemt atbilstošu atlīdzību par darbu svētku dienās ir noteikts.

¹⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 507.lpp.

¹⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 774.lpp.

¹⁸ Satversmes tiesas 2006. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2005-16-01. Latvijas Vēstnesis, 40, 09.03.2006.

¹⁹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 774.lpp.

²⁰ Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2002-18-01. Latvijas Vēstnesis, 36, 06.03.2003.

Likumprojekta “Par vienotu valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības sistēmu” anotācijā ir norādīts, ka likumprojekta mērķis atlīdzības sistēmas sakārtošana, lai nākotnē padarītu atlīdzības sistēmu caurskatāmu, apvienojot vienā Jumta likumā visus noteikumus, kas attiecas uz valsts darbā strādājošo darba samaksu un sociālām garantijām; būtiski samazināt pastāvošo darba samaksas sistēmu skaitu un kopumā darba samaksas sistēmu valstī padarīt vienkāršāku un saprotamu. Likumprojekts paredz noteikt vienotus principus mēnešalgu noteikšanai sadalījumā pa amatu grupām, kā arī vienotus nosacījumus vispārējām piemaksām, pabalstiem un kompensācijām, un speciālajām piemaksām, pabalstiem un kompensācijām un citiem darba devēja piešķirtiem labumiem un maksājumiem.²¹

No minētā var secināt, ka Atlīdzības likuma virsmērķis ir noteikt vienotus principus atlīdzības, kā arī piemaksu noteikšanā. Taču arī likumprojekta anotācija nesniedz atbildi, ar kādu mērķi Atlīdzības likumā ir iekļauta atstrīdētā norma.

Pieteikuma iesniedzējas ieskatā tiesiskā regulējuma vēsturiskā izcelsme liecina, ka tas pamatā ir bijis tiesībpolitisks jautājums, vispārējs budžeta līdzekļu ekonomijas jautājums, kas nav atzīstams par leģitīmu mērķi valstī normatīvi noteikto tiesību saņemšanai atbilstošu atlīdzinājumu par darbu svētku dienās ierobežošanai.

Satversmes tiesa atsevišķos gadījumos, it sevišķi vērtējot regulējumu sociālo tiesību jomā, ir atzinusi, ka likumdevēja nolūks ietaupīt valsts budžeta līdzekļus pats par sevi ir vērst uz citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzību, un atzinusi šādu mērķi par leģitīmu. Nepieciešamība taupīt valsts budžeta līdzekļus var attaisnot valsts atteikšanos piešķirt līdzekļus mazāk svarīgu tās funkciju veikšanai vai vispārēju taupības pasākumu ieviešanu ekonomiskās lejupslīdes apstākļos.²²

Nav apstrīdams tas, ka Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādes un Ieslodzījumu vietu pārvalde ir dienesti, kuros darbs ir organizējams nepārtraukti, tostarp arī svētku dienās. Šo iestāžu nepārtrauktas darbība ir būtiska valsts drošības aizsardzības, sabiedriskās drošības un labklājības nodrošināšanai, un atbilstošas samaksas par darbu svētku dienās nodrošināšana prasa papildu valsts budžeta finansējumu.

Tādējādi secināms, ka amatpersonu ar speciālajām pakāpēm veikto darbu nevar atzīt par mazsvarīgu funkciju. Tāpat valstī nav vērojama ekonomiskā lejupslīde, kuras pārvarēšanai būtu paredzēti vispārēji taupības pasākumi. Līdz ar to budžeta ekonomiju vien nevar atzīt par leģitīmu mērķi tiesību uz atbilstošu samaksu par darbu svētku dienās ierobežošanai.

Turklāt, tiesībsarga ieskatā, liegums amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm saņemt piemaksu par darbu svētku dienās, pēc būtības var apdraudēt Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījumu vietu pārvaldes kvalitatīvu darbību, tādējādi kaitējot sabiedrības drošībai.

Nemot vērā iepriekš norādīto, tiesībsargs uzskata, ka **ar apstrīdēto normu ir ierobežotas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm Satversmes 107. pantā garantētās tiesības uz atbilstošu samaksu.**

²¹ Likumprojekta “Par vienotu valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības sistēmu” (Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums) anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=1547/Lp9>

²² Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2018-14-01. Latvijas Vēstnesis, 89, 07.05.2019.

[6] Satversmes 91. pants noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, jo bez objektīva un saprātīga pamata paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 91. pantu, ir atzinusi, ka vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats²³. Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem²⁴.

[6.1] Regulējums, kas nosaka atlīdzību par nodarbināto veikto darbu, tai skaitā darbu svētku dienās, ir cieši saistīts ar regulējumu par nodarbināto darba laika organizāciju.

Svētku dienas ir noteiktas likuma "Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām" 1. pantā. Savukārt Darba likuma 144. pantā, kā arī Dienesta gaitas likuma 27. panta otrajā daļā ir paredzējis darba devējam ierobežojumu nodarbināt personu likumā noteiktajās svētku dienās. Šāds ierobežojums izriet arī no starptautiskajiem dokumentiem – Pakta 7. panta un Hartas 2. panta un ir attiecināms uz jebkuru nodarbinātu personu – gan darbinieku, gan amatpersonu, tostarp, arī amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi.

Vienlaikus, normatīvais regulējums pieļauj nodarbināt personu īpašos gadījumos, proti, lai nodrošinātu nepārtrauktu darba gaitu. Taču tādā gadījumā nodarbinātajam ir tiesības uz paaugstinātu darba samaksu vai papildu brīvu laiku (sk. iepriekš 4.punktu).

Tādējādi tiesībsargs uzskata, ka likumdevējam no Hartas 2. panta 2. punkta un Satversmes 107. panta izriet pienākums nodrošināt nodarbinātajam par darbu svētku dienās tādu atlīdzību, kas ir lielāka par viņam noteikto darba samaksu. Turklāt atbilstoši vienlīdzības principam likumdevējam jānodrošina, ka tādi nodarbinātie, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, par to veikto darbu svētku dienās saņem vienādu atlīdzību.

[6.2] Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka salīdzināmās personu grupas ir amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm un citi nodarbinātie (darbinieki, kas ir nodarbināti uz darba līguma pamata un citas Atlīdzības likuma 2. pantā minētās amatpersonas), kuri var tikt nodarbināti valsts noteiktajās svētku dienās.

Savukārt Saeima norāda, ka dienesta pienākumu raksturs, no tā izrietošais speciālais darba laika organizācijas regulējums un ar amatu saistītie ierobežojumi ļauj secināt, ka amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm neatrodas salīdzināmos

²³ Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2000-07-0409. Latvijas Vēstnesis, 54, 04.04.2001.

²⁴ Satversmes tiesas 2002. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2002-15-01. Latvijas Vēstnesis, 188, 24.12.2002.

apstākļos ar citām amatpersonām un valsts institūciju vai privātā sektora darbiniekiem. Uz to ir norādījusi arī Satversmes tiesa.²⁵

Tiesībsargs piekrīt Saeimas viedoklim, ka pieteikuma iesniedzējas minētās grupas nav salīdzināmas. Ņemot vērā, cik sevišķas un svarīgas funkcijas pilda Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas, tās nevar salīdzināt ar darbiniekiem, kas ir nodarbināti uz privāttiesisku līgumu pamata, un citiem nodarbinātajiem, kuri veic darbu saskaņā ar Atlīdzības likuma normām. Tādējādi atšķirīga attieksme pret minētajām personu grupām ir pieļaujama.

Līdz ar to, **apstrīdētā norma nav pretrunā Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam.**

Apkopojot iepriekš norādīto, tiesībsargs uzskata, ka Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa neatbilst Satversmes 107. pantam.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

²⁵ Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2018-14-01. Latvijas Vēstnesis, 89, 07.05.2019.